

Bokmelding

Anne Eriksen 2024. *Borre, Hafrsfjord og Stiklestad. Fortidsformateringer fra 1600-tallet til i dag*. Scandinavian Academic Press. 357 sider

Anmeldt av Åmund Norum Resløyken, UiO

Anne Eriksen har i en årrekke studert kulturarv, kulturhistoriske institusjoner og historieforståelse i Norge. Den siste av disse studiene er *Borre, Hafrsfjord og Stiklestad. Fortidsformateringer fra 1600-tallet til i dag*, som tar utgangspunkt i det som har blitt omtalt som de tre kandidatene for «nasjonens vugge». Bak denne noe uklare og omdiskuterte hedersbetegnelse skjuler det seg en lang utviklingshistorie for hvert av stedene, som både inneholder vitenskapelig historieproduksjon, lokale og nasjonale initiativer og ikke minst en sammenkobling av fysiske steder og fortellingene om dem. Historien om disse prosessene er det boken gir et grundig innblikk i.

I innledningen poengteres det at dette ikke først og fremst er en studie av stedene i seg selv, men heller, som tittelen peker mot, de «fortidsformateringerne» disse stedene har gjennomgått. Eriksen beskriver fortidsformatering som et perspektiv som kan si noe om hvordan fortiden, og mer konkret steder som representerer fortiden, får sin diskursive, tekstlige og/eller fysiske form. Som hun skriver: «fortiden i seg selv kan ikke endres, men formateringen av den kan skifte over tid». I stedet for å skille mellom kunnskapsproduksjon og bruk, benytter Eriksen i stedet begrepet «arbeid» om de mange ulike kreftene som skaper, opprettholder og

endrer fortidsformateringerne. I perspektivet som etableres ligger det altså en kritikk av historiebruk som frittstående fenomen eller praksis.

Boken er i tre deler. Oppdelingen kan både forstås kronologisk og tematisk, som tre sider ved formateringen av fortid, men også tre stadier i fortidsformateringen på Borre, Hafrsfjord og Stiklestad spesielt. Hovedsakelig baserer studiet seg på tekstfortolkninger av historieverker, avisartikler og leserinnlegg, offentlige dokumenter og publiserte taler. Boken er sparsomt illustrert, men benytter seg av eldre illustrasjoner og nåtidige fotografier av noen av de sentrale monumentene, objektene og stedene som diskuteres.

Første del tar for seg formasjonen av det Eriksen kaller «kunnskapsobjekter». Empirisk handler delen om hvordan de tre stedene blir formatert til historiske steder av antikvarisk interesse. For de tre casene foregår denne prosessen hovedsakelig fra slutten av 1600-tallet til det tidlige 1800-tallet, med hovedvekt på 1700-tallet, om enn noe senere for Borres del. Eriksen tar oss med gjennom de historiske verkene som identifiserer stedene i relasjon til middelaldertekstene, og da særlig Snorre, som opprinnelig fortalte om hendelsene som er grunnlaget for deres historiske betydning. Kapitlene i del I vier stor plass til den topografiske litteraturen og hvordan den identifiserer sine kunnskapsobjekter. Vesentlig her er måten denne historieskrivingen rensker bort den mellomliggende tiden mellom hendelse og samtid, slik at hendelsene får en form for tidløs karakter, som «ren» fortid. Teoretisk handler produksjonen av kunnskapsobjekter

om hvordan tekster og geografiske lokasjoner ble satt i kontakt med hverandre. Som Eriksen beskriver det, så er det middelalderteksternes «litterære topografi» som forenes med stedenes faktiske topografi og som da til sist danner de tre historiske stedene boken omhandler: Harald Hårfages gravsted, lokasjonen for slaget på Stiklestad og Hellig Olavs død og ynglinge kongenes antatte graver på Borre. Som steder er likevel de tre forskjellige. Slaget ved Hafrsfjord, som kobles mot Harald Hårfages hovedsete, vil nødvendigvis ikke konkret kunne identifiseres eller monumentaliseres i landskapet, i og med at det er på havet. Hellig Olav fikk tidlig sin «plass» i og med Nidarosdomen i Trondheim, mens slagstedet først ble viktig utover 1700-tallet, Borrehaugene, som jo var og er synlige fornminner i landskapet, ble først koblet til ynglingeætten tidlig på 1820-tallet og ble først et kunnskapsobjekt i Jacob Aalls oversettelse av Snorres kongesagaer fra 1838.

Andre del handler om hvordan de tre kunnskapsobjektene blir nasjonalkultur. Eriksen viser her hvordan alle de tre stedene, om enn på ulikt vis, formateres som nasjonale steder utover 1800-tallet og det tidlige 1900-tallet. Hovedpoenget i delen er at nasjonaliseringen for det første innbar at stedene måtte få betydning for nasjonen som helhet, noe som dermed endrer de tidligere kunnskapsobjektene, blant annet ved at kunnskapsobjektene gjennom denne prosessen blir «materialisert», de blir historiske *steder* i betydningen at den geografiske lokaliteten spiller en større rolle i forhold til de skrevne beretningene om dem. Hver av stedene har fått sitt eget kapittel som hovedsakelig omtaler perioden fra 1814 til det tidlige 1900-tallet, men i tillegg gir Eriksen oss et eget kapittel om Nasjonal Samlings bruk av alle de tre stedene, som er en særskilt interessant del av boken og også en av de «for-

materingene» som binder de tre stedene sammen.

Tredje del tar oss til vår tid eller nærmere bestemt utviklingen etter krigen av de tre stedene som «kulturarv». Fokuset er igjen på hva nasjonale eller kulturelle objekter formateret som kulturarv gjør med historien eller forståelsen av fortiden. For de som har arbeidet med disse spørsmålene kommer det kanskje ikke som noen overraskelse at kulturarvifisering også innebærer et nåtidsfokus, hva historien kan gjøre for oss heller enn vår plass i historien, og det er også noe Eriksen legger vekt på for denne nå nasjonale kulturarven. Samtidig viser hun hvordan de tre stedene nå benytter eller representerer historien på ganske ulikt vis, om enn med en fellesnevner i representasjoner av en generisk «vikingtid».

Det gjennomgående fokuset på fortidsformateringer som gjøres i boken er et effektivt grep, både som en tydelig og forståelig teoretisk linse og som pedagogisk grep for å fortelle om utviklingen av fenomener som grunnleggende roper på diskusjoner om opprinnelse. Samtidig må det sies at fortidsformateringer gjør et sterkt skille på fortidens «form» og «innhold» som tidvis reetablerer det samme skillet mellom akademisk kunnskap og allmenn bruk som Eriksen vil utfordre. Spesielt tydelig er det i bokens siste del, om kulturarv, som til tross for å vise fram viktige sider ved hva kulturarv som formatering gjør, også unngår å diskutere dagens nasjonale og internasjonale kulturarvsarbeid hvor representasjoner av fortiden kan sies å være kun én av de verdiene som former slike steder. Det er forståelig at en bok som hovedsakelig er opp tatt av de formene fortiden tar i nåtiden får et slikt perspektiv, samtidig gjør det implisitt alle de ulike aktørene vi møter gjennom boken, politiske myndigheter, lokale krefter, teaterlag og reiselivsnæring for å nevne

noen, ansvarlige for å representere fortidens «innhold», et innhold som da allerede er definert av stedenes formative hendelser. Det sagt, så er det teoretiske grepet som gjøres i boken effektivt for å fortelle en lite kjent historie om hvordan stedene har blitt kandidater for «nasjonens vugge» og det er et grep jeg tror vil bli satt pris på av studenter og andre som ønsker å problematisere den ofte alt for enkle identifiseringen av kulturarv og lignende fenomener. De teoretiske perspektivene som presenteres er enkle å forstå og formodentlig også å benytte i lignende kulturhistoriske prosjekter. Slik sett er boken en god inngang til den mangefasettede forhistorien til steder som nå framstår som å ha en entydig historisk betydning. Evnen til å konkretisere det som egentlig er veldig store utviklingslinjer gjør at bokens

fortelling virker overbevisende og ikke minst evner linsen fortidsformateringer å fange samspillet mellom lokale og nasjonale, politiske og akademiske krefter.

Borre, Hafrsfjord og Stiklestad er en bok som fletter samme tre adskilte, men også på mange punkter nært relaterte historier. Til sammen forteller de en historie om utviklingstendenser som, selv om de nok ikke gjelder alle nasjonalhistoriske steder, antagelig kan finne gjenklang i en rekke kulturarvssteder (som de nå omtales som) i Europa. Det er en bok som evner å diskutere hvordan steder og fortellinger, ting og tekst, samspiller for å skape fortid og med det også en viktig bestanddel av det som i strategidokumenter, rapporter og daglig samtale omtales som «kultur».